https://doi.org/10.63356/stes.soc.2026.009 УДК 351.74/.76:334.722(100)

PRIVATIZACIJA SEKTORA BEZBJEDNOSTI: ULOGA PRIVATNIH VOJNIH KOMPANIJA U SAVREMENIM ORUŽANIM SUKOBIMA

Autor: NIKOLA PRELO
e-mail: nikola.prelo@gmail.com
Fakultet bezbjednosnih nauka Univerziteta u Banjoj Luci

Uvod: Savremeni bezbjednosni izazovi doveli su do značajne transformacije tradicionalnog koncepta bezbjednosti i uloge države kao jedinog nosioca funkcije zaštite društva. Jedan od najznačajnijih procesa koji karakteriše savremeni bezbjednosni sektor jeste privatizacija određenih bezbjednosnih funkcija i razvoj privatnih vojnih i bezbjednosnih kompanija, a upravo one predstavljaju značajne nedržavne aktere sukoba.

Cilj: Cilj ovoga rada jeste analiza procesa privatizacije bezbjednosnog sektora, teorijskog određenja privatnih vojnih kompanija, njihovog međunarodnopravnog položaja, kao i procjena prednosti, perspektiva i rizika njihovog angažovanja u savremenim oružanim sukobima.

Materijal i metode: Metodološki okvir zasnovan je na analizi sadržaja relevantne naučne literature, međunarodnih dokumenata i dostupnih sekundarnih izvora, uz primjenu komparativne metode i studiju slučaja.

Rezultati: Rezultat rada jeste taj da se kroz analizu gore navedenih materijala i metoda dođe do zaključka sve rasprostranjenije upotrebe nedržavnih aktera oružanih sukoba.

Zaključak: Privatizacija sektora bezbjednosti predstavlja jednu od najznačajnijih transformacija savremenog sistema bezbjednosti. Razvoj privatnih vojnih kompanija pokazuje nam da država iako još uvijek ima primat i monopol bavljenja odbranom i odbranbenom politikom nije isključivo jedini oblik organizovanja odbranbenih i bezbjednosnih kapaciteta.

Ključne riječi: Privatne vojne kompanije; privatizacija bezbjednosti; oružani sukobi.

UVOD

Bezbjednost je kroz istoriju predstavljala jednu od osnovnih funkcija svake države, kao i ključnu komponentu njuhivog suvereniteta. Klasični concept države zasnivao se na mišljenju da samo država posjeduje monopol nad legitimitetom upotrbe sile i da je ona jedini akter koji može da organizuje sistem zaštite. Ipak promjene koje su se dogodile nakon Hladnog rata nisu zaobišle ni bezbjednost, tj. njegov način organizacije i funkcionisanja. Savremeni bezbjednosni izazovi doveli su do značajne trensformacije tradicionalnog koncepta bezbjednosti i uloge države kao jedinog nosioca funkcije zaštite društva. Ni sektor bezbjednosti nije ostao imun na privatizaciju, pa je tako jedna od karakteristika savremenog koncepta bezbjednosti njegova privatizacija, tj. pojava privatnih kompanija za bezbjednost. I ne zabrinjava pojava privatizacije bezbjednosti u poslovima fizičko-tehničkog obezbjeđenja, transporta novca, obezbjeđivanja određenih ličnosti i objekata, ali zabrinjava pojava privatnih vojnih kompanija. Privatne vojne kompanije danas predstavljaju značajne nedržavne aktere koji učestvuju u različitim oblastima bezbjednosnog djelovanja, od logističke podrške i zaštite vojnih centara za obuku, obavještajne podrške, ali i nepo-

srednog angažovanja u zonama oružanih sukoba. Iako privatni sektor nije nova pojava u oblasti bezbjednosti, savremene bezbjednosne kompanije predstavljaju kvalitativno novu kategoriju zbog obima poslova koje izvršavaju i njihovog angažmana u međunarodnim krizama i oružanim sukobima (Singer,2003).

Poseban razvoj privatnih vojnih kompanija započinje krajem prošloga vijeka, kada dolazi do smanjenja vojnih kapaciteta velikog broja država, demobilizacije profesionalnog vojnog kadra i povećanja regionalnih sukoba. Upravo u takvom okruženju pojavile su se kompanije koje nude specijalizovane vojne usluge državama, međunarodnim organizacijama i privatnim koorporacijama. Prema Avantu privatizacija bezbjednosti predstavlja posljedicu promjene odnosa između države i tržišta, gdje država sve više koristi privatne kapacitete za ostvarivanje svojih ciljeva (Avant, 2005).

Takođe, kada se govori o ovoj temi treba definisati i pojam rat. Karl fon Klauzevic u svom kapitalnom djelu "O ratu" definiše rat kao nastavak politike drugim sredstvima. Drugim riječima, politika je um, a rat samo sredstvo tog uma (Clausewitz,2010). Postoji pregršt teoretičara koji su se bavili definisanjem ovoga pojma, kao i njegovim podjelama. Tako kada govorimo o ratu možemo ga klasifikovati prema identitetu; učesnicima; broju žrtava; naoružanju; odnosu snaga; načinu finansiranja. Kao sve češći oblik rata spominje se "proxy rat", ovaj oblik sukoba može se definisati kao posredni sukob jedne zemlje sa drugom preko treće države. Kao klasičan primjer proxy sukoba može se istaći sukob Rusija-Ukrajina.

Veoma je važno pomenuti i Hladni rat, koji nije predstavljao rat u klasičnom smislu riječi, već je predstavljao dugogodišnje nadmetanje nevojnim sredstvima između političkog istoka i političkog zapada.

"Uz hladni rat, postoje i kategorije kao što su hlani mir ili zamrznuti konflikt, koje je često međusobno veoma teško odvojiti. Hladni mir je specifično stanje u odnosu, dojučerašnjih učesnika klasičnog rata, u kojem se vrši implementacija mirovnog sporazuma na osnovu kojeg su sukobi obustavljeni, ali u kojem se bar jedna strana tog sporazuma, bilo da je riječ o vladi i institucijama, bilo da je riječ o samim građanima i njihovim organizacijama, prema tom sporazumu odnose sa izrazitim negodovanjem i kritikom, posebno u domaćim okvirima. Kovanica "zamrznuti konflikt" odnosi se na otvorena pitanja etno-teritorijalnog karaktera vezano za koja postoje određeni međunarodni sporazumi, ali sa kojima se, u principu ne slaže nijedna od strana potpisnica" (Tučić,2023:69).

Takođe sve češće se može čuti i izraz hibridni rat, koji Parezanović definiše na sljedeći način: "hibridni rat je termin koji se sve češće kolokvijalno koristi, i u tome mnogobrojni "politički analitičari", koji nastupaju kao promoteri političkih stranaka ili politika stranih država, a ne kao stručnjaci koji se bave istraživanjem i prognoziranjem političkih procesa" (Parezanović, 2026:17). Iz ovakve definicije vidljiva je i sama zloupotreba pojma hibridni rat od strane većeg dijela analitičara, u najopštijem hibridni rat se može definisati kao rat koji se vodi konvencionalnim i nekonvencionalnim sredstvima kako bi se postigli politički ciljevi i prednost u odnosu na napadnuti subjektivitet.

Privatne vojne kompanije predstavljaju nezaobilazan element savremenog bezbjednosnog okruženja kao nedržavni akteri sukoba. Ipak, razvoj ovih kompanija zahtijeva efikasnije međunarodne i nacionalne mehanizme kontrole radi očuvanja principa međunarodnog prava i odgovornosti za upotrebu sile. U svakom sukobu potrebno je utvrditi na koji način privatne vojne kompanije doprinose samom sukobu, na koji način tranformišu sukob, kao i koliki su rizici prisustva ovakvih kompanija u oružanim sukobima. Kao jedna od najupečatljivijih karakteristika savremenih sukoba javlja se upravo prisustvo privatnih vojnih kompanija u gotovo svim aktuelnim sukobima.

U radu su primjenjene metod analize sadržaja referentne domaće i strane naučne literature, zatim komparativna metoda, normativnopravna analiza međunarodnih dokumenata, kao i metod studija slučaja.

U radu je korišćenja analiza sadržaja referentne kako domaće tako i strane literature iz ove oblasti, kako bi se na što potpunije sagledali teorijski pristupi, ključni pojmovi i dosadašnja spoznaja u ovom domenu koja je relevantna za sam predmet istraživanja.

Normativnopravna analiza korišćena je za proučavanje relevantnih i pozitivno pravnih odredbi koje definišu ulogu privatnih vojnih kompanija u savremenim oružanim sukobima, određivanje pravnog okvira njihove upotrebe, kao i njihivih ograničenja.

Studija slučaja primjenjena je na konkretnom primjeru od značaja za predmet istraživanja, kako bi se teorijska i normativna saznanja sagledala kroz konkretnu praksu i omogućila bolja analiza ovog fenomena.

Kombinacijom svih navedenih metoda koji su korišćeni u radu omogućeno je povezivanje, teorijske, normativne i praktične ravni istraživanja, čime je stvorena metodološka osnova za sveobuhvatnije sagledavanje predmeta istraživanja, kao i izvođenja relevantnih zaključaka.

TEORIJSKO ODREĐENJE PRIVATIZACIJE SEKTORA BEZBJEDNOSTI

Privatizacija sektora bezbjednosti predstavlja jedan složen društveno-politički proces koji podrazumijeva prenošenje određenih nadležnosti i funkcija iz domena državnih institucija na privatne subjekte. Iako se proces privatizacije najčešće odnosi na ekonomske aktivnosti i transformaciju državne svojine, u oblasti bezbjednosti on ima šire značenje, jer se odnosi i na promjenu tradicionalnog odnosa između države, tržišta i društva u upravljanju bezbjednosnim funkcijama. Prisjetimo se, teoretičari koji su zagovarali teoriju klasičnog realizma, tvrdili su da je država jedini akter koji raspolaže monopolom legitimne upotrebe fizičke sile u međunarodnim odnosima (Tučić, 2023). Privatno pružanje vojnih i bezbjednosnih usluga dovodi u pitanje tradicionalnu pretpostavku da je država jedini garant fizičke bezbjednosti i otvara pitanja zakonitosti, legitimnosti i odgovornosti u oblasti bezbjednosne politike (Holmqvist, 2005). Danas je jasno da uz državu postoje i privatni kolektiviteti koji imaju mogućnost legalne upotrebe sile, tj. monopol države nad ovim poslovima i zadacima više nije apsolutan. U studijama bezbjednosti, privatizacija sektora bezbjednosti posmatra se kao posljedica nekoliko međusobno povezanih procesa, a to su: smanjenje državnih vojnih struktura nakon okončanja Hladnog rata; povećan broj unutrašnjih sukoba; razvoj globalnog tržišta bezbjednosnih usluga i pojave novih oblika prijetnji koje zahtijevaju specijalizovana znanja i tehnologije.

Privatne vojne kompanije predstavljaju novu generaciju bezbjednosnih aktera, koji se razlikuju od tradicionalnih plaćenika po tome što funkcionišu kao korporativna organizacija, imaju formalnu hijerahijsku strukturu, menadžment, ugovorne odnose i djeluju u okviru međunarodnog tržišta bezbjednosnih usluga. Za razliku od klasičnih plaćenika koji su bili neformalno i individualno organizovani, savremene privatne vojne kompanije su organizovani poslovni subjekti (Singer,2003). "Plaćenici su dobrovoljci koji se obično regrutuju iz trećih zemalja, a ostvaruju finansijsku dobit za učešće u borbenim jedinicama ili samostalno obavljanje posebnih zadataka" (Bryden, & Caparini, 2006:27). Poslovi koje obavljaju pripadnici privatnih vojnih kompanija ne moraju nužno da znače samo učešće u sukobu, obavljaju i poslove kao što su: fizička zaštita ličnosti i objekata; zaštita diplomatskih predstavništava; logistička podrška vojnih operacija; vojna obuka; obavještajna analitika; sajber bezbjenost. Važno je u svakom trenutku praviti dinstinkciju između privatnih bezbjednosnih kompanija i privatnih vojnih kompanija. Za private vojne kompanije prioritetan je angažman u vojnim formacijama I direktnim borbenim dejstvima, dok je kod privatnih bezbjednosnih kompanija prioritet fizička i tehnička zaštita lica I objekata, kao i humanitarnih konvoja (Ćeranić, 2020).

Savremene privatne vojne kompanije nalaze se na raskršću između tradicionalnog

vojnog sektora bezbjednosti i privatnog tržišta, zbog čega predstavljaju oblik hibridnog bezbjednosnog aktera, iako nisu dio državnog aparata, mogu obavljati poslove koji direktno utiču na tok oružanog sukoba za državni interes (Kinsey, 2006).

Pitanje koje ima posebnu težinu u ovoj oblasti, jeste pitanje odnosa između privatizacije sektora bezbjednosti i državnog suvereniteta. Prema mišljenju zagovornika privatizacije, država ne gubi svoju ulogu, već koristi dodatne kapacitete kako bi efikasnije ostvarila svoje ciljeve. Dok sa druge strane, kritički pristup upozorava da privatizacija bezbjednosti može dovesti do slabljenja državnog monopola nad silom i stvaranja novih centara moći. Bilo kako bilo ne smije se zaboraviti da niko nije jači od države ma koliko ona slaba bila, jer jedino država ima potpuni monopol nad upotrebom sile. Avant ističe da izbor između državnog i privatnog pružanja usluga bezbjednosti nije samo tehničko ili ekonomsko pitanje, već pitanje političke odgovornosti i kontrole nad upotrebom sile (Avant, 2005). Analizirajući ovu tvrdnji, jasno i nedvosmisleno se vidi da angažovanje privatnih kompanija predstavlja proces koji može da donese određene prednosti, ali i rizike. Šta će se na kraju ispostavit zavisi upravo od države, tj. njene sposobnosti da uspostavi efikasan pravni okvir, sistem kontrole i jasne mehanizme odgovornosti. Međutim ne možemo, a da ne konstatujemo da su danas sve češće privatne vojne kompanije u obavljanju određenih zadataka u oružanim sukobima. Ove kompanije raspolažu stručnim i obučenim kadrovima, savremenom opremom i tehnologijom, kao i finansijskim sredstvima, a sve to ih čini značajnim faktorom međunarodne bezbjednosti. Ali ključni izazov ostaje otvoreno pitanje legitimnosti. Za razliku od javnih ili kako se još zovu državnih institucija koje podliježu ustavnim ograničenjima, parlamentarnom nadzoru i drugim oblicima odgovornosti, privatne vojne kompanije prvenstveno odgovaraju svojim ugovornim partnerima. Upravo iz ovog razloga razvoj privatnog bezbjednosnog sektora mora biti praćen razvojem odgovarajućih pravnih i institucionalnih mehanizama. Privatizacija bezbjednosnog sektora predstavlja jednu od najznačajnijih transformacija savremenog sistema bezbjednosti. Ona ne označava nestanak države iz oblasti bezbjednosti, već samo prmjenu načina na koji država ostvaruje svoje funkcije kroz saradnju sa privatnim akterima.

Zbog svih funkcija koje pruža, privatni sektor bezbjednosti više nije pitanje ekonomskog angažovanja, već postaje značajan fenomen savremenih studija bezbjednosti.

NASTANAK I RAZVOJ PRIVATNIH VOJNIH KOMPANIJA

Prema mišljenju velikog broja autora privatizacija bezbjednosti nije karakteristika savremenog doba, već ona seže daleko u prošlost. Makijaveli u svom poznatom djelu Vladalac, navodi da privatne vojske nisu pouzdane, da mogu biti opasne, a da su isključivo lojalne samo novcu i vlastitim interesima, a ne državi ili onome ko ih angažuje (Makijaveli, 2024). Zaštitom ljudi i imovine bavili su se nedržavni akteri i u Starom Rimu, Engleskoj i SAD-u (Lalić,2026). Ipak, savremeni model privatnih vojnih kompanija razlikuje se od ranijih oblika po tome što one djeluju kao registrovane korporacije koje posluju na međunarodnom tržištu i pružaju bezbjednosne usluge putem formalnih ugovora. Kraj Hladnog rata predstavlja ključni trenutak u razvoju privatnog sektora bezbjednosti. Smanjenje vojnih budžeta velikih sila, demobilizacija profesionalnih vojnih lica, ali i povećanje broja lokalnih konflikata stvorili su prostor za razvoj privatnih vojnih kompanija. U isto vrijeme države su tražile fleksibilnije i finansijski prihvatljivije načine angažovanja vojnih kapaciteta. Jedna od prvih kompanija koja je pokazala pun potencijal ovakvog modela je ***Executive Outcomes,*** osnovana u Južnoafričkoj Republici. Djelovala je u Angoli i Sijera Leoneu tokom devedesetih godina prošloga vijeka, i upravo njenom upotrebom došlo je do shvatanja prekretnice uloge vojnih kompanija u savremenim sukobima.

Tabela 1: Istorijski razvoj privatnih vojnih kompanija

Rb.	Period	Oblik angažovanja	Osnovne karakteristike
1.	Antički period	Iznajmljene vojne formacije	Angažovanje stranih boraca za potrebe države i vladara
2.	Srednj vijek	Feudalne i iznajmljene vojske	Profesionalni ratnici angažovani za finansijsku nadoknadu
3.	XVI-XVIII vijek	Evropske iznajmljene formacije	Masovno korišćenje privatnih vojnih snaga u evropskim sukobima
4.	XIX-XX vijek	Kolonijalne vojne kompanije	Privatni akteri povezani sa širenjem ekonomskih i političkih interesa
5.	Nakon 1990. godine	Privatne vojne kompanije	Korporativni model, međunarodni ugovori, profesionalizacija usluga
6.	XXI vijek	Privatne vojne i bezbjednosne kompanije	Vojne, tehnološke, sajber i obavještajne usluge

Izvor: Obrada autora prema Singer (2006), Kinsey (2006) i Avant (2005).

Savremeni razvoj privatnih vojnih kompanija nije moguće razumjeti bez analize međunarodnog bezbjednosnog okruženja nakon završetka Hladnig rata. Tokom perioda bipolarizma većina država je održavala velike i strogo kontrolisane vojne kapacitete, dok je potreba za privatnim sektorom bila relativno ograničena. Međutim, krahom bipolarizma dolazi do promjene karaktera konflikata. Umjesto klasičnih međudržavnih ratova velikih razmjera, dominantni postaju unutrašnji sukobi, građanski ratovi, pobune, terorizam, kao i hibridni oblici ratovanja. Ovakvi oblici ratova odvijali su se najčešće u državama sa slabim institucijama gdje vojska nije imala dovoljan primat i kapacitete da obezbjedi i održi stabilnost. U takvim okolnostima privatne vojne kompanije postaju privlačan instrument za države i međunarodne organizacije.

Singer razvoj privatnih vojnih kompanija objašnjava kroz tri ključna faktora: transformacija međunarodnog bezbjednosnog okruženja; promjena organizacije oružanih snaga; globalizacija tržišta bezbjednosti (Singer, 2003). Transformacija međunarodnog bezbjednosnog okruženja ogleda se prvenstveno u povećanju broja konflikata, ali i broja nestabilnih država. Promjena organizacije oružanih snaga predstavlja smanjenje velikih profesionalnih armija i prelazak ka manjim vojskama, ali tehnološki naprednijim, dok globalizacija tržišta bezbjednosti jeste stvaranje međunarodnog tržišta na kojem privatne vojne kompanije nude specijalizovane vojne usluge.

Nakon završetka Hladnog rata mnoge države pribjegle su smanjenju svojih vojnih kapaciteta demobilizacijom vojnog kadra, a upravo taj kadar svoje mjesto našao je u privatnim vojnim kompanijama. Posebno su bili poželjni pripadnici specijalnih jedinica i obavještajnih struktura. Time je stvoren sistem od visokokvalifikovanog, obučenog i iskusnog kadra koji je mogao biti angažovan na međunarodnom tržištu bezbjednosti.

Privatne vojne kompanije predstavljaju rezultat komercijalizacije vojne ekspertize, one nisu nastale samo kao posljedica slabosti države, već i kao odgovor na potrebe savremenih oružanih sukoba koji zahtijevaju specijalizovane sposobnosti (Kinsey, 2006). Privatne vojne kompanije doživjele su ubrzan razvoj nakon terorističkog napada 11. septembra 2001. godine, jer su Sjedinjene Američke Države za svoju invaziju na Irak i Avganistan

koristile u velikoj mjeri privatne vojne kompanije. Time su privatni vojni akteri postali sastavni dio savremenih vojnih operacija. Međutim, povećano angažovanje privatnih vojnih kompanija u sukobima pokrenulo je lavinu pitanja. Prije svega postavljeno je pitanje njihove pravne odgovornosti, odnosa prema međunarodnom humanitarnom pravu kao i granicama između civilnih i vojnih funkcija. Sva ova i druga slična pitanja postala su osnova za razvoj međunarodnih inicijativa poput Montreux dokumenta iz 2008. godine.

MEĐUNARODNOPRAVNI OKVIR ANGAŽOVANJA I DJELOVANJA PRIVATNIH VOJNIH KOMPANIJA

Savremeno međunarodno pravo ne zabranjuje postojanje privatnih vojnih kompanija niti njihvo djelovanje, ali istovremeno ne postoji jedinstven međunarodni ugovor koji bi sveobuhvatno regulisao njihov status. Iz ovog razloga njihovo angažovanje i djelovanje prvenstveno se procjenjuje kroz pravila humanitarnog prava, nacionalnih zakonodavstava i međunarodnih standarda odgovornog poslovanja. Osnovni pravni okvir predstavljaju Ženevske konvencije iz 1949. godine i Dopunski protokoli iz 1977. godine. Iako nigdje ovi dokumenti eksplicitno ne definišu privatne vojne kompanije, pravila se primjenjuju na sva lica koja učestvuju u sukobu. Kada je riječ o statusu lica koja su pripadnici privatnih vojnih kompanija treba naglasiti da se oni ne smatraju pripadnicima regularnih oružanih snaga, ali uživaju zaštitu koju međunarodno humanitrarno pravo pruža civilima, s tim da ukoliko učestvuju direktno u oružanim sukobima takvu zaštitu gube.

Poseban problem predstavlja razlikovanje privatnih vojnih kompanija od plaćenika. Ovi pojmovi iako se koriste kao sinonimi to nikako ne smiju biti jer međunarodno pravo pravi jasnu razliku. Član 47 Dopunskog protokola I iz Ženevske konvencije definiše uslove pod kojima se neko lice može smatrati plaćenikom. U praksi, većina zaposlenih u privatnim vojnim kompanijama ne ispunjava sve kriterijume, zbog čega se uglavnom ne tretiraju kao plaćenici u pravnom smislu. Međunarodni komitet Crvenog krsta izričito navodi da se status osoblja određuje prema funkcijama u konkretnim okolnostima, te da većina zaposlenih ima civilni status, uz posebna pravila kada direktno učestvuju u sukobu, stanje statusa mora da se procjenjuje od slučaja do slučaja (ICRC,2013). Ovakvo razlikovanje je od posebnog značaja zato što pokazuje da se pripadnik private vojne kompanije ne može automatski smatrati plaćenikom. Private vojne kompanije predstavljaju trajno organizovane poslovne subjekte koji su sposobni da realizuju dugoročne i složene ugovore, dok plaćenici češće djeluju individualno, ili u labavo organizovanim grupama (Percy, 2007). Takođe naglašava se I to da private vojne kompanije pružaju niz usluga, dok plaćenici vrše isključivo borbene aktivnosti. Istovremeno, njegovo neposredno učešće u borbenim dejstvima može imati posljedice u pogledu zaštite koju uživa prema međunarodnom humanitarnom pravu. Najznačajniji dokument koji se odnosi na privatne vojne kompanije jeste spomenuti Montreux dokument. Nastao je kao zajednički rezultat inicijative Vlade Švajcarske i Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, a njegov osnovni cilj bio je da razjasni načine primjene postojećeg međunarodnog prava na privatne vojne kompanije i definiše standarde odgovornog ponašanja država koje će ih angažovati. Dokument nije međunarodnopravno obavezujući, ali predstavlja značajan politički i normativni instrument koji je prihvaćen od strane brojnih država i međunarodnih organizacija. Montreux dokument razlikuje tri grupe država koje imaju posebne odgovornosti u odnosu na privatne vojne i bezbjednosne kompanije: države ugovarači (države koje direktno angažuju privatne vojne kompanije radi pružanja njihovih usluga); teritorijalne države (države na čijoj teritoriji privatne vojne kompanije djeluju); matične države (države u kojima su privatne vojne kompanije registrovane).

Pored Montreux dokumenta, značajnu ulogu ima Međunarodni kodeks ponašanja za

pružaoce privatnih bezbjednosnih usluga iz 2010. godine. Ovaj dokument usmjeren je direktno na privatne kompanije definišući standarde profesionalnog ponašanja, poštovanje ljudskih prava, zabranu torture, diskriminacije i odgovorno i umjereno korišćenje sile.

Iako se određene aktivnosti povjere privatnoj vojnoj kompaniji to ne znači da je država oslobođena odgovornosti, države i dalje ostaju odgovorne za obezbjeđivanje poštovanja međunarodnog humanitarnog prava na teritoriji i u operacijama koje kontrolišu (ICRC, 2008). Najosjetljivije pitanje jeste pitanje odgovornosti. Šta ukoliko dođe do izvršenja ratnih zločina ili drugih ozbiljnih povreda međunarodnog prava? U ovom slučaju moguće je govoriti o nekoliko nivoa odgovornosti, a to su: individualna odgovornost; odgovornost rukovodilaca; odgovornost države koja je angažovala privatnu vojnu kompaniju; odgovornost matične države.

Avant smatra da nije ključni problem postojanje privatnih vojnih kompanija, već nepostojanje njihovih kontrolnih mehanizama, jer ukoliko ne postoje efikasni mehanizmi nadzora, privatizacija može dovesti do slabljenja demokratskih institucija i stvaranja paralelnih centara bezbjednosne moći (Avant, 2005). Takođe, u hibridnim sukobima, gdje se gube granice državnog i nedržavnog ove kompanije postaju najjači instrument, jer države angažovanjem privatnih vojnih kompanija mogu izbjeći direktnu orgovornost, a postići željeni cilj.

Zbog svega navedenog u savremenoj bezbjednosnoj teoriji zagovara se koncept regulisanja privatizacije sektora bezbjednosti. Ovaj pristup ne podrazumijeva ukidanje privatnih kompanija, već samo uvođenje jasnih pravila koja omogućavaju korišćenje njihovih kapaciteta uz očuvanje državne kontrole i međunarodnopravnih standarda.

PREDNOSTI I RIZICI ANGAŽOVANJA PRIVATNIH VOJNIH KOMPANIJA

Angažovanje privatnih vojnih kompanija predstavlja jedno od najdiskutovanijih pitanja savremenih bezbjednosnih studija. Njihova pojava izazvala je podjeljena mišljenja među istraživačima, državnim institucijama i međunarodnim organizacijama. Jedna grupa autora smatra da privatne vojne kompanije predstavljaju efikasan odgovor na složene bezbjednosne izazove, drugi autori upozoravaju na mogućnost zloupotrebe sile, smanjenja demokratske kontrole i ugrožavanje osnovnih principa međunarodnog prava. Ipak kao i svaki proces i pojava, tako i privatne vojne i bezbjednosne kompanije imaju kako svoje prednosti tako i nedostatke.

Jedna od osnovnih prednosti privatnih vojnih kompanija jeste brzina reagovanja i operativna fleksibilnost. Za razliku od državnih vojnih struktura čije angažovanje je veoma dugotrajno jer zahtjeva procedure, privatne kompanije mogu relativno brzo rasporediti svoje kapacitete u kriznim područjima. Ova karakteristika posebno je značajna u situacijama kada međunarodna zajednica nema politički konsenzus za direktno vojno angažovanje. Sledeća važna prednost jeste visok nivo profesionalizacije i specijalizovanih znanja. Zaposleni u privatnim vojnim kompanijama najvećim dijelom dolaze iz redovnih profesionalnih vojski, policija i obavještajnih službi. Njihovo znanje i iskustva u konkretnim akcijama doprinose efikasnijim rezultatima. Poseban značaj imaju kompanije koje pružaju usluge obuka, zaštite visokorizičnih objekata, obezbjeđenje diplomatskih predstavnika i slično, jer na taj način privatni sektor doprinosi jačanju ukupnih bezbjednosnih kapaciteta države. Treća prednost odnosi se na rasterećenje regularnih vojnih snaga. Privatne vojne kompanije mogu preuzeti dio poslova iz domena regularnih armija, kao što su održavanje tehnike, transport, zaštitna funkcija, logistika, kako bi se regularne snage fokusirale na osnovne zadatke. Privatni sektor može omogućiti specijalizovana znanja, tehničke kapacitete i logističku podršku koje država u određenom trenutku nema ili bi njihovo razvijanje zahtijevalo značajna finansijska sredstva. Posebno u složenim kriznim

situacijama private kompanije mogu omogućiti fleksibilnije angažovanje ljudskih i materijalnih resursa (Perlo-Freeman & Skons, 2008).

Ipak, pored navedenih prednosti postoje i rizici. Najvažniji rizik jeste slabljenje državnog monopola nad legitimnom upotrebom sile. Osnovno obilježje moderne države jeste sposobnost da kontroliše upotrebu organizovane sile. Kada se određene vojne funkcije prenesu na privatne subjekte pojavljuje se nedoumica da li država zadržava potpunu kontrolu nad bezbjednosnim procesima.

Drugi rizik jeste problem pravne odgovornosti. Kompleksna mreža ugovora i raznih drugih sporazuma između države, međunarodnih organizacija i privatnih vojnih kompanija može znatno otežati utvrđivanje odgovornosti. Prilikom razmatranja odgovornosti važno je razlikovati odgovornost države i odgovornost kompanije i njenih pripadnika. Pravni položaj privatnih vojnih i bezbjednosnih kompanija ne može se posmatrati izvan postojećih pravila međunarodnog humanitarnog prava, kao ni ljudskih prava (Tougas, 2015). Posebno osjetljivo pitanje iz ovog domena jeste zaštita ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava. Jedan od poznatijih primjera je incident kompanije ***Blackwater*** u Bagdadu 2007. godine, kada su pripadnici kompanije učestvovali u oružanom incidentu sa civilima. Ovaj slučaj izazvao je međunarodnu raspravu o tome da li postoje dovoljni mehanizmi kontrole privatnih vojnih kompanija koje djeluju u ratnim zonama.

Kao treći rizik navodi se profitna priroda privatnih vojnih kompanija. Dok državne oružane snage djeluju u skladu sa političkim i strateškim ciljevima države, privatne vojne kompanije imaju isključivo komercijalni interes. Upravo spoj vojne moći i tržišnog interesa predstavlja jednu od najvećih dilema privatizacije rata (McFate, 2014).

Naredni problem jeste nedostatak transparentnosti. Ugovori između država i privatnih vojnih kompanija često sadrže povjerljive elemente, što može ograničiti demokratski nadzor i javnu kontrolu. Posebno je problematično kada privatne vojne kompanije učestvuju u osjetljivim bezbjednosnim operacijama koje uključuju i upotrebu sile.

Na osnovu iznesenog može se zaključiti da privatne vojne kompanije predstavljaju dvostruki fenomen. Sa jedne strane one mogu povećati efikasnost i fleksibilnost bezbjednosnog sistema, ali sa druge strane mogu da proizvedu ozbiljne izazove za međunarodno pravo, suverenitet države i demokratsku kontrolu.

Dodatni problem predstavlja mogućnost da kompanije kao privatni subjekti koji posluju radi ostvarenja profita, imaju interese koji se ne moraju u potpunosti podudarati sa širim političkim i bezbjednosnim interesima države (Perlo-Freeman & Skons,2008).

STUDIJA SLUČAJA: PRIVATNE VOJNE KOMPANIJE U SAVREMENIM ORUŽANIM SUKOBIMA

Wagner Group predstavlja jedan od najkontroverznijih i najkompleksnijih primjera savremenih sukoba privatnih vojnih kompanija. Za razliku od tradicionalnih modela privatnih vojnih kompanija koje posluju prvenstveno kroz komercijalne ugovore, Wagner je predstavljao tzv. ***hibridnog vojnog aktera,*** čije je djelovanje bilo usko povezano sa političkim, vojnim i geostrateškim interesima države. Larsen Wagner posmatra kroz koncept "***uklopljenosti***" privatnog aktera u državni sistem, pri čemu se njegova djelatnost ne može u potpunosti razumjeti klasičnim razdvajanjem države I privatnog tržišta bezbjednosti (Larsen,2025). Slično viđenje Wagnera iznosi i Marten, koja ovu kompaniju definiše kao poludržavnu bezbjednosnu strukturu, iz razloga da formalčno nisu pripadali regularnoj državnoj vojnoj sili, ali su bili instrument za ostvarivanje državnih ciljeva (Marten, 2019). Wagner se prvi put pojavio početkom 2010-ih godina, a širu međunarodnu pažnju stekao je angažmanima u sukobima u Ukrajini, Siriji i određenim afričkim zemljama. Posebnost

Wagner modela ogleda se u tome što je kompanija istovremeno imala karakter privatne vojne kompanije i instrumenta šire spoljnopolitičke strategije. Njeno djelovanje omogućilo je Ruskoj Federaciji ostvarivanje određenih bezbjednosnih i političkih ciljeva uz određeni stepen formalne distance od regularnih državnih struktura.

Prvi značajniji angažman Wagner je imao u istočnoj Ukrajini 2014. godine, a nakon toga u Siriji. Kompanija je u Siriji učestvovala u operacijama podrške snagama sirijske vlade, kao i u zaštiti strateških resursa.

Posebnu pažnju Wagner je privukao na afričkom kontinentu. Kompanija je bila angažovana u Maliju, Sudanu i Centralnoafričkoj Republici, gdje je pružala usluge obuke, zaštite političkih struktura i podrške državnim bezbjednosnim snagama. Ovi angažmani pokazali su da privatne vojne kompanije mogu postati sredstvo ostvarivanja geopolitičkog uticaja u regionima sa slabim institucijama. Privatne vojne kompanije mogu imati ulogu koja prevazilazi klasične komercijalne usluge i postati dio šireg procesa transformacije ratovanja, gdje države koriste nedržavne aktere radi ostvarivanja strateških ciljeva (McFate,2014).

Najznačajniji događaj povezan sa Wagnerom bio je sukob rukovodstva kompanije i državnih struktura u junu 2023. godine. Pobuna Wagnera pokazala je jednu od najvećih slabosti modela privatizacije vojne moći-mogućnost da privatna vojna organizacija sa značajnim kapacitetima postane faktor političke nestabilnosti. Upravo ovaj događaj otvorio je pitanje između privatne vojne organizacije i državne bezbjednosne strukture. Dok klasične privatne vojne kompanije postoje prvenstveno kao poslovni subjekti, Wagner je pokazao da određene privatne vojne strukture mogu prerasti u aktere sa sopstvenim političkim uticajem i sposobnošću djelovanja nezavisno od formalnih institucija.

Analiza Wagnera pokazuje da privatizacija bezbjednosti može imati različite oblike. Određene privatne vojne kompanije poput Blackwatera ili Executive Outcomesa imaju dominantan komercijalni karakter svog angažmana, dok Wagner predstavlja primjer politički instrumentalizovane privatne vojne sile.

PERSPEKTIVE RAZVOJA I BUDUĆI IZAZOVI PRIVATNIH VOJNIH KOMPANIJA

Razvoj privatnih vojnih kompanija u posljednjih nekoliko decenija pokazuje da ovaj fenomen nije privremena posljedica pojedinačnih sukoba, već trajna karakteristika savremenog bezbjednosnog okruženja. Promjene u prirodi ratovanja, pojave novih oblika prijetnji i tehnološka transformacija bezbjednosnog sektora stvaraju uslove za sve značajniju ulogu akterima privatne bezbjednosti.

Sve više će se kao akteri sukoba nalaziti private vojne kompanije na obje strane bojnog polja, a sve manje nacionalne armije suprotstavljenih država (McFate,2014).

Budućnost privatnih vojnih kompanija biće određena sposobnošću država i međunarodne zajednice da pronađu ravnotežu između potrebe za dodatnim bezbjednosnim kapacitetima i očuvanja principa demokratske kontrole nad upotrebom sile. Poseban izazov za budućnost predstavlja razvoj vještačke inteligencije i autonomnih sistema. Štandekar ukazuje da kombinovanje privatnih vojnih kompanija i AI sistema dodatno komplikuje pitanje pripisivanja odgovornosti jer autonomni sistemi mogu donositi ili podržavati odluke na način koji otežava utvrđivanje odgovornosti konkretnog ljudskog aktera (Standekar, 2026) Budući sukobi sve više će zavisiti od sposobnosti prikupljanja i obrade velikih količina podataka, automatizovanih sistema nadzora i tehnološke superiornosti.

Najvažniji izazov svakako ostaje pitanje kontrole, kako privatne kompanije budu preuzimale složenije bezbjednosne funkcije biće neophodno razvijati efikasnije mehanizme nadzora njihovog rada. Tradicionalni sistemi kontrole vojske i policije neće biti dovoljni za privatne aktere koji djeluju preko državnih granica. Dalje, izazov je svakako i privatna

vojna moć. Ukoliko države izgube kontrolu nad privatnim vojnim kompanijama, ove kompanije će postati faktor destabilizacije.

Potrebno je razviti međunarodne mehanizme koji će definisati i precizno regulisati registraciju privatnih vojnih kompanija, izdavanje licenci za rad, kontrolu izvoza bezbjednosnih usluga, odgovornost za kršenje međunarodnog humanitarnog prava, međunarodni nadzor.

Privatne vojne kompanje predstavljaju realnost savremenih međunarodnih odnosa. Njihova uloga može biti pozitivna jedino ukoliko doprinose jačanju bezbjednosnih kapaciteta i djeluju u skladu sa pravnim normama, ali takođe mogu postati ozbiljan rizik ukoliko se razvijaju bez adekvatne kontrole i odgovornosti.

ZAKLJUČAK

Razvoj privatnih vojnih kompanija pokazuje da monopol države nad organizovanom silom, iako i dalje predstavlja osnovni princip modernog političkog poretka, više nije jedini oblik organizovanja bezbjednosnih kapaciteta. Globalizacija, promjena prirode oružanih sukoba i mnogi drugi faktori stvorili su pogodno tlo za djelovanje nedržavnih aktera bezbjednosti.

Privatne vojne kompanije postale su dodatni instrument kojim države, međunarodne organizacije i privatni subjekti pokušavaju odgovoriti na složene bezbjednosne izazove.

Međunarodnopravna analiza pokazala je da djelovanje privatnih vojnih kompanija predstavlja složen izazov za postojeći pravni sistem. Iako Montreux dokument i drugi međunarodni standardi postavljaju važan korak u regulaciji ove oblasti, i dalje postoji potreba za snažnijim mehanizmima kontrole, posebno kada je riječ o odgovornosti za povrede međunarodnog humanitarnog prava i zaštita ljudskih prava.

Privatne vojne kompanije ne predstavljaju jedinstven fenomen, već različite modele privatizovane bezbjednosne moći.

Privatne vojne bezbjednosne kompanije predstavljaju nezaobilazan element savremenog bezbjednosnog okruženja, ali da njihov razvoj mora biti praćen snažnijim mehanizmima nadzora i odgovornosti. Ključni izazov savremenih bezbjednosnih politika neće biti pitanje postojanja privatnih vojnih kompanija, jer one će sa sigurnošću egzistirati, ali postojaće pitanje kontrole, prema kojim pravilima djeluju i kome odgovaraju za upotrebu bezbjednosne moći.

LITERATURA

Avant, D.D., (2005) The market for force: The consequences of privatizing security. Cambridge University Press.

Bryden, A., & Caparini, M., (editors) (2006) Private Actors and Security Governance. Urlich Schnecher: Fragite Statehood. Armed Non-State Actors and Security Governance. LIT&DCAF, Geneva

Clauseviz, C., (2010) O ratu, Mozaik knjiga

Ćeranić, P., (2020) Bezbjednosna politika: Prilike u Bosni i Hercegovini. Univerzitet u Banjoj Luci, Fakultet bezbjednosnih nauka

International Committee of the Red Cross, (2008) The Montreux Document on pertinent international legal obligations and good practices for States related to operations of private military and security companies during armed conflict. ICRC

International Committee of the Red Cross, (2013) International humanitarian law and private military/security companies: FAQ

Kinsey, C., (2006) Corporate soliders and international security: The rise of private military companies. Routledge

Lalić, V., (2026) Privatna i korporativna bezbjednost: koncepti, subjekti i finkcije, Univerzitet u Banjoj Luci, Fakultet bezbjednosnih nauka
Larsen, K., (2025) The Wagner Group and its relationship with the Russian state. International Affairs, 101 (2), 643-663
Makijaveli, N.,(2024) Vladalac, Laguna
Marten, K., (2019) Russia's use of semi-state security forces: The case of the Wagner Group. Post-Soviet Affairs
McFate, S. (2014) The modern mercenary: Private armies and what they mean for world order. Oxford University Press
Parezanović, M., (2026) Hibridni rat od doktrine do prakse, Pečat
Percy, S., (2007) Mercenaries: The history of a norm in international relations. Oxford University Press
Perlo-Freeman, S., & Skons, E., (2008) The private military services industry. Stockholm International Peace Research Institute
Singer, P. W. (2003) Corporate warriors: The rise of the privatized military industry. Cornell University Press
Standekar, N., (2026) PMSCs meet AI-driven swarm drones; The paradigm-shifting issues of accountability. Journal of Conflict and Security Law, 31 (1), 67-85
Tučić, B., (2023) Globalna bezbjednost i svijet koji se mijenja: koncept, akteri, izazovi, rizici i prijetnje, Univertitet u Banjoj Luci, Fakultet bezbjednosnih nauka
Tougas, M.-L., (2015) Commentary on Part I of the Montreux Document on pertinent International legal obligations and good practices for states related to operations of private military and security companies during armed conflict
Holmqvist, C. (2005) Private security companies: The case for regulation. Stockholm International Peace Research Institute.

PRIVATIZATION OF THE SECURITY SECTOR: THE ROLE OF PRIVATE MILITARY COMPANIES IN CONTEMPORARY ARMED CONFLICTS

Author: NIKOLA PRELO
e-mail: nikola.prelo@gmail.com
Faculty of Security Sciences, University of Banja Luka

Introduction: Contemporary security challenges have led to a significant transformation of the traditional concept of security and the role of the state as the sole provider of societal protection. One of the most significant processes characterizing the contemporary security sector is the privatization of certain security functions and the development of private military and security companies, which represent important non-state actors in armed conflicts.

Objective: The aim of this paper is to analyse the process of security sector privatization, the theoretical definition of private military companies, their status under international law, as well as to assess the advantages, prospects, and risks associated with their engagement in contemporary armed conflicts.

Materials and Methods: The methodological framework is based on an analysis of relevant academic literature, international documents, and available secondary sources, employing the comparative method and a case study approach

Results: The findings of the paper indicate an increasingly widespread involvement of non-state actors in armed conflicts, as demonstrated through the analysis of the aforementioned materials and the application of the selected research methods.

Conclusion: The privatization of the security sector represents one of the most significant transformations of the contemporary security system. The development of private military companies demonstrates that, although the state still retains primacy and a monopoly over defence and defence policy, it is no longer the sole provider of defence and security capabilities.

Keywords: Private military companies; privatization of security; armed conflicts.